СТАДНЮК Т.В.

асистент кафедри обліку і аудиту

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

МОРОЗ О. І.

студентка ІІІ курсу Інституту економіки та менеджменту

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки

ПРИЧИНИ ЙМОВІРНОСТІ БАНКРУТСТВА ПІДПРИЄМСТВ ТА МЕТОДИКИ ЙОГО ПРОГНОЗУВАННЯ

Анотація: У статті розглянуто різноманітні причини банкрутства підприємств, які вимагають їх якісного та кількісного аналізу. Визначено недоліки існуючих моделей прогнозування банкрутства. Досліджено оптимальні альтернативи таких методик з метою їх використання в українській практиці.

Аннотация: В статье рассмотрены различные причины банкротства предприятий, которые требуют их качественного и количественного анализа. Определены недостатки существующих моделей прогнозирования банкротства. Исследованы оптимальные альтернативы таких методик с целью их использования в украинской практике.

Summary: The article deals various causes of the bankruptcy of enterprises that require their qualitative and quantitative analysis. Shortcomings of existing bankruptcy prediction models are defined. The optimal alternatives such techniques are investigated to be used in Ukrainian practice.

Постановка проблеми. Явище банкрутства є негативним як для окремого підприємства, так і для національної економіки в цілому. Це зумовлює необхідність його дослідження та визначення причин погіршення фінансового стану підприємства. Причини банкрутства є об’єктом стратегічних досліджень фахівців, оскільки від своєчасного розуміння ступеня впливу таких джерел залежить діяльність підприємства на ринку у довгостроковому періоді. Тому для діагностики такої небезпеки запропоновані якісний та кількісний підходи аналізу.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати

завдання дослідження, яке полягає у обґрунтуванні специфічних причин загрози банкрутства та визначення оптимальних варіантів використання методик його прогнозування для України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Циклічність розвитку економіки зумовлює виникнення ситуацій, за яких підприємство не досягає поставлених завдань, а саме – отримання економічних вигод. Відсутність прибутку, прострочена кредиторська заборгованість, неможливість виконати свої фінансові зобов'язання викликає не лише погіршення ділової репутації підприємства, а також свідчить про велику загрозу подальшого його існування на ринку, коли розглядається справа щодо банкрутства. Для цього фахівцями було створено чимало моделей, тестів, коефіцієнтів, що визначають потенційних банкрутів.

Серед причин банкрутства можна виділити такі:

- нерелевантні (ті, які не залежать від підприємства);
- релевантні (ті, які залежать від підприємства).

До першої групи належать такі причини як недосконаліть фінансової, грошової, кредитної політики держави, податкової системи, нормативної і законодавчої бази реформування економіки країни, високий рівень інфляції. В другій групі виділяють зниження обсягів продажу за умов недосконалого вивчення попиту, відсутності каналів збуту, реклами; скорочення обсягів виробництва, якості та ціни продукції; невиправдано високі витрати; низька рентабельність продукції, високий рівень боргів; невміння керівництва працювати та обирати ефективну фінансову, цінову, інвестиційну політику в умовах ринку та конкуренції [1, с. 331].

Але, варто окремо виділити серед причин банкрутства науково-технічний прогрес. Даний фактор може бути як зовнішнім (не залежить від підприємства), так і внутрішнім (проблема перебуває у компетенції підприємства для її вирішення). У першому випадку джерелом науково-технічного прогресу є інші компанії, завдяки чому дістають перевагу і більшу частку на ринку. Звідси випливає внутрішній аспект даної проблеми – яким чином підприємство може і

хоче пристосуватися до змін, адже досі існуючі технології вже не відповідають сучасним вимогам і знижується попит на продукцію.

Яскравим прикладом є банкрутство американської компанії-виробника фотокамер Eastman Kodak. Вона винайшла портативну камеру і зробила фотоапарат популярним серед широких мас понад століття тому. Однак аналітики кажуть, що Kodak надто повільно звикав до новітніх технологій, таких, як цифрова камера [4]. Таким чином, попит населення задовольняли вже цифрові фотокамери, а фотоплівки стали атрибутом вчорашнього дня. Це дістало своє відображення на ринковій частці компанії. Кількарічна збитковість, падіння ціни акцій – ось результати невчасної зміни стратегії підприємства, незважаючи на те, що тепер представники однієї з найпотужніших наприкінці XX ст. компаній-виробників плівки та фотоапаратів роблять заяви про рішучі кроки на шляху трансформації підприємства. Проте ціною такої «трансформації» є продаж патентного портфеля, який допоможе зберегти ліквідність підприємства з метою подальшого існування на ринку з новою стратегією виробництва.

Стрімке падіння інвестиційного фонду Lehman Brothers є зразком поєднання таких причин банкрутства як неправильне ведення бухгалтерських операцій, складна економічна ситуація, вкладення коштів у ризикові фінансові продукти (іпотечні облігації), орієнтація на короткостроковий прибуток і виплата великих бонусів [5]. Головною причиною банкрутства компанії (а потім і світової фінансової кризи 2008 року) є обтяження його активів ризиковими цінними паперами, оскільки вони не були забезпечені реальною вартістю. Масовий перепродаж цінних паперів на вторинному ринку зумовив ситуацію, за якої фінансові інструменти втратили свою ціну і їх неможливо продати. Результат помітний - 12 вересня 2008 року ринкова капіталізація Lehman Brothers впала до 2,5 млрд дол, 16 вересня його акції були оцінені менш ніж в $ 250 млн. Всього з січня по червень 2008 р. банк «подешевшав» на 64% [6]. Тому важливим аспектом фінансової стратегії підприємства для запобігання банкрутства є врахування усіх можливих недоліків зосередження

коштів у якості похідних фінансових інструментів, і визначення критичної межі володіння певними видами цінних паперів з метою диверсифікації своїх ризиків.

Проаналізовані причини банкрутства світових компаній не можуть охарактеризувати ефективність діяльності компанії, її фінансовий стан на відповідну дату, репутацію та позицію у рейтингах, проте їх доцільно враховувати у довгостроковому періоді.

Враховуючи наведені вище приклади, можна виділити додаткові індикатори, які не враховуються у жодній із інтегральних методик прогнозування банкрутства, оскільки їхній аналіз потребує насамперед якісного визначення і аналізу. Враховуючи те, що фінансовий результат підприємства можна чітко охарактеризувати тільки кількісними показниками, такі якісні характеристики, як було доведено теж здійснюють вагомий вплив на існування підприємства на ринку у майбутніх періодах. Це підтверджує думку Дж. Аргенті про те, що процес, який призводить до банкрутства, є тривалим у часі. При цьому виділяють три стадії банкрутства: недоліки в діяльності, здійснені помилки та перші ознаки втрати ліквідності підприємства [7, с. 108].

Таким чином, можна подати такі якісні параметри перестороги банкрутства:

1) врахування здобутків науково-технічного прогресу, адже їх неврахування призводить до втрати вигідних позицій на ринку;

2) наявність ризикових фінансових інструментів, адже це стане причиною загрози ліквідності підприємства.

Для отримання фактів, висновків щодо ймовірності банкрутства слід проводити кількісний аналіз, а саме визначення інтегральної оцінки або проведення експрес-діагностики при визначенні окремих показників. Історія діагностики банкрутства підприємства сягає другої половини XX століття, коли основою емпіричних досліджень були конкретні факти компаній відповідної галузі [1, с. 332]. За цей час вченими були проведені численні розрахунки, результатом чого є моделі прогнозування ймовірності банкрутства:

1) Однофакторний дискримінантний аналіз (роздільне дослідження окремих показників);

2) Багатофакторний дискримінантний аналіз (визначення інтегрального показника);

3) Логіт-модель (побудова логістичної функції);

4) Модель CBR (вибір аналогів);

5) Штучні нейронні мережі (визначення образів);

6) Генетичні алгоритми (кодування популяції «хромосом»);

7) Моделі на основі Байєсівських мереж;

8) Якісний підхід на основі оцінки характеристик діяльності експертами [8].

Чисельна кількість методик щодо визначення ймовірності банкрутства підприємства дає можливість альтернативного вибору. Але для України немає оптимальних варіантів серед пропозицій зарубіжних вчених. Саме тому видатні українські економісти пропонують варіанти, придатні для української економіки, а також недоліки нівелюють і нормативні методики.

Для того, щоб запропонувати заходи щодо покращення якості окремих методик слід виокремити загальні недоліки моделей прогнозування банкрутства. Серед таких науковці виділяють:

- моделі використовувались та визначались на основі західноєвропейських підприємств, а будь-яка країна має свою специфіку у бухгалтерському обліку та розрахунку окремих показників;
- розрахункові коефіцієнти не враховують галузевих особливостей;
- моделі використовують тільки балансові показники та показники звіту про фінансові результати;
- методики наводяться з різними за вагомістю показниками, що зумовлено суперечностями в обліку окремих показників, впливом інфляції на їх формування;
- деякі з підходів суперечать один одному, результатом чого є різновекторність висновків;

- неточність та неправильність вибору показників для оцінки й аналізу;

- відсутність досвіду українських підприємств-банкрутів, що могло б підтвердити чи спростувати надійність моделі [2, с. 180];

- ігнорування показників, що характеризують ефективність використання ресурсів;

- обмежена доступність до інформації [3, с. 93];

- невідповідність моделей, що були розроблені у минулому сучасним умовам розвитку підприємництва;

- диференціація граничних значень інтегральних показників;

- модель надає прогноз про можливу майбутню неплатоспроможність підприємства, але не вказує на перспективні напрямки розвитку [7, с. 110].

На сучасному етапі розвитку проблеми банкрутства існують спроби українських науковців щодо визначення ймовірності його прогнозування, серед яких універсальна дискримінантна функція О. Терещенка. Проте доцільним вважаємо врахування галузевих особливостей національної економіки, для чого слід розробляти такі методики з врахуванням даного аспекту.

Висновки з проведеного дослідження. Враховуючи мінливість середовища функціонування підприємства виникають ситуації, що стають перепоною для його результативної діяльності. Банкрутство не є явищем, що викликає миттєвий негативний результат. Це явище є тривалим за часовою характеристикою, і його основою є помилки фінансово-господарської діяльності, наслідки яких будуть помітними через тривалий проміжок часу. Отже, прагнення утримати частку підприємства на ринку вимагає контролю за негативними факторами, що можуть спровокувати його відсталість порівняно з конкурентами. Для цього слід:

- виокремити якісний та кількісний аналіз, які характеризують поточний стан та прогнозують майбутній хід подій. Якісні характеристики стосуються тих напрямків діяльності, що неможливо кількісно обрахувати, а лише спрогнозувати перспективи їх впливу.

- знайти найбільш оптимальну методику-альтернативу визначення

ймовірності банкрутства щодо конкретного підприємства. Для українських підприємств визначено нормативну методику, оскільки не всі моделі дискримінантного аналізу пристосовані до українських реалій. А охоплення великого набору показників може проілюструвати різноманітні аспекти діяльності підприємства.

Література

1. Герасимчук З. В., Вахович І. М. Фінансовий менеджмент: Навчальний посібник // Видання друге, перер. і доп. – Луцьк: Надстир'я, 2007. – 412 с.

2. Рзаєва Т. Г. Зарубіжні методики визначення ймовірності банкрутства підприємства. / Т. Г. Рзаєва, І. В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010.- №3. – С. 177-181.

3. Рзаєва Т. Г. Порівняльна характеристика вітчизняної і зарубіжної методик визначення ймовірності банкрутства підприємства. / Т. Г. Рзаєва, І. В. Стасюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2010. - №4. – С. 89-93.

4. Компанія Kodak подала заяву про банкрутство // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bbc.co.uk.

5. Lehman Brothers – уроки банкротства // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.worldbiz.ru.

6. Lehman Brothers – история их банкротства // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biznes-dengi.com.

7. Островська Г. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства підприємств / Г. Островська, О. Квасовський // Галицький економічний вісник. – 2011. - №2(31).

8. Мороз С. І. Порівняльний аналіз існуючих моделей прогнозування ймовірності банкрутства підприємств / С. І. Мороз // Економічний форум. – 2012. – Вип. 9(33), Ч. 2